

Rimska provincija *Illyricum* i pravni položaj Ilira u njoj**

Pravni položaj *Ilirske provincije* je od njenog osnivanja praćen određenim nejasnoćama. Sporan je sam datum osnivanja, kao i datum kad je došlo do podjele provincije. Ilirsku provinciju, ali i ilirsko stanovništvo, karakterisalo je, poređujući je sa drugim provincijama rimskog carstva/principata, visok stepen autonomije i privilegija, što se najbolje vidjelo ne samo u pravnoj regulativi provincije, nego i u dodjeljivanju prava građanstva širim masama stanovništva, broju privilegovanih gradova, koji su bili oslobođeni nameta i poreza (*immunitas*), kao i u postavljanju temelja za razvitak moćne vojne aristokratije u II i III vijeku poslije Hrista.

Ključne riječi: Ilirska provincija, Gaj Julije Cezar, Oktavijan Avgust, Tiberije, Vespazijan, podjela Provincije, vojna aristokratija, privilegije, slobodni gradovi, autonomija

1. Rimska teritorijalna organizacija

Upravna organizacija Rimske republike i kasnijeg Rimskog carstva se dijelila na posjede koji su se nalazili na Apeninskom poluostrvu, kao i na posjede (provincije) van njega. Riječ „provincija” je označavala svaki posjed van Apeninskog poluostrva.¹

I) Posjedi u današnjoj Italiji (na Apeninskom poluostrvu) su spadali u dvije kategorije:

a) *ager romanus*² — kao direktna teritorija Rimskog grada-države;

b) *socii- saveznici*³, odnosno šaroliko ustrojstvo različitih pokrajina, koji su imali različit stepen autonomije.

II) Svi posjedi u provincijama su se dijelili na:

* Univerzitetski asistent (prae-doc) na Institutu za rimsko pravo i antičku istoriju Pravnog fakulteta Univerziteta u Beču; *e-mail*: janko.paunovic@univie.ac.at.

** Naročitu zahvalnost dugujem *mr Domagoju Nikoliću*, koji me je dubinski podstakao na šire i kritičko istraživanje naše prošlosti. Na kraju, zahvalnost ide i mom *Pravnom fakultetu Univerziteta u Beču*, uključujući u prvom redu mog mentora *prof. dr José-Domingo Rodríguez Martina* i *mr Kyriaco Nikiasa*, koji mi je asistirao pri prevodenju na engleski.

¹ H. F. Jolowicz, *Historical introduction to the study of Roman Law*, Cambridge University Press, 1932, 56- 71. J. M. Rainer, *Römisches Staatsrecht, Republik und Prinzipat*, Darmstadt, 2006, 263–267.

² J. Rainer, *op. cit.*, 63, 89, 262.

³ *Ibid.*, 162–164.

a) *civitates peregrinae*⁴, koji su predstavljali predrimske teritorije gradova-država na Mediteranu. Jedan dio zemlje je nakon osvajanja ovih teritorija konfiskovan i dodjeljivan vojnim veteranima, a jedan dio je pripadao direktno carskom imanju. Postojale su tri grupe kategorija ovih teritorija, zavisno od njihovog statusa: *civitates stipendariae*⁵ su bili na najnižem nivou, bili su u obavezi da plaćaju porez i najam i da daju određeni broj vojnika; *civitates foederatae*⁶ su bili u savezu sa Rimskom Republikom (*foedus*) i status im je zavisio od ugovora, kojim su bili vezani za Rim; *civitates liberae*⁷ su bili na najvišem stepenu, jer su bili slobodni gradovi-države, koji su uživali sve privilegije slobode, nisu plaćali porez, niti su bili u obavezi da regrutuju vojsku za potrebe ratovanja Rimske republike. Radilo se u prvom redu o geostrateški i trgovački interesantnim gradovima.⁸

Guverner/upravnik teritorije je imao apsolutnu moć u *civitates peregrinae*, istu onu moć/*imperium* koju su imali *consules*, naravno ograničenu na određeni *civitates*.⁹ Pošto je upravnik teritorije dolazio sa relativno malim upravnim aparatom, nije postojala efikasna primjena apsolutne vlasti u praksi. Ispunjavanjem obaveza u vidu poreza i vojnog regrutovanja, guverner teritorije bi prepuštao gradovima lokalnu samoupravu. Na čelu lokalne samouprave su se nalazili isti oni potomci lokalne aristokratije, koja je upravljala lokalnim stanovništvom i prije dolaska Rimljana. Oni su sudili po lokalno-plemenskom pravu u sporovima između peregrina. Rimljani su prelaskom iz *civitates peregrinae* u *municipia* nagrađivali lokalno plemstvo i aristokratiju time što bi automatski lokalni velmoži dobijali status rimskog građanstva, stvarajući time automatski i antagonizam između lokalnog plebsa i lokalne aristokratije.¹⁰ Kada bi porastao broj rimskih građana u *civitates peregrinama*, ukazom imperatora ili odlukom senata, ukidane su ove zajednice i transformisane u *coloniae* ili u *municipia*.¹¹

⁴ D. Džino, The formation of early imperial peregrine civitates in Dalmatia: (Re) constructing indigenous communities after the conquest, in: *The Edges of the Roman World*, Cambridge Scholars Publishing: Newcastle upon Tyne, M. A. Janković, V. D. Mihajlović and S. Babić (eds.), 2014, 219–231. Džino, 2014, 4–6.

⁵ C. Eilers, *Local Government, Roman*, in: Gagarin, Michael (ed.), *The Oxford Encyclopedia of Ancient Greece and Rome*, Oxford University Press, 2010, 273–275.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

⁸ M. Hassal, Romans and Non-Romans, in Wachter, J. (ed.), *The Roman World*, Vol. II, London & New York, 1987, 689.

⁹ J. Rainer, *op. cit.*, 200, 231.

¹⁰ M. Hassal, *op. cit.*, 692.

¹¹ J. Rainer, *op. cit.*, 183–184, 268–270. T. Karlović, I. Milotić, M. Petrak, Andautonia. An Example of Local Self-Government in Pannonia, *Lex Localis — Journal of Local Self-Government*, 2015, 1–3.

b) *coloniae*¹² nisu imali povlašćeni položaj, niti su imali svoje zakone i statute, već su koristili zakone/statute Rima.

c) *municipiae*¹³ su ćelije rimskog državnog uređenja. To je najmanja upravna jedinica, koja je zajedno sa ostalim teritorijalnim ogrančima činila *res publicu*. Oni su imali svoje statute, koji su morali biti u skladu sa rimskim zakonima. Na čelu su se nalazila *dva duumvira*¹⁴, koji su bili nešto poput „konzula u malom”. Bili su vrhovna instanca unutar *municipiae*.

Na kraju, postojali su i *dediticii*¹⁵, čiji položaj nije bio pravno regulisan. Radilo se o strancima, koji su se *tek poslije borbe* sa Rimljanima predali. Njihov položaj je bio najgori.

Dediticii su bili faktički pušteni na miru, sve dok su bili mirni i dok se nisu dizali na pobune protiv rimske upravne.¹⁶

Pravni položaj i ustrojstvo provincija u Rimskoj republici/carstvu nije pratio jedinstvenu liniju. Rimski republikanizam (i dalje na nivou grada-države) je sve do polovine III vijeka prije naše ere bila isključivo regionalna sila, koja je i dalje vodila ratove za prevlast na samom Apeninskom poluostrvu sa susjednim gradovima-državama. Nakon sukoba i ratova sa Kartaginom, tada najmoćnijom silom na Mediteranu, Rimljani su „napustili” status regionalne sile i ušli u borbu za prevlast na Sredozemlju, čime su i ušli u kontakt sa ostalim narodima heterogenog tipa, koji su živjeli na području Sredozemlja. Rim se u dodiru sa drugim narodima rapidno mijenjao, samo ustrojstvo *ius-civilis*¹⁷, koje je i bilo osmišljeno samo za maleni grad pokraj Tibra, nije više odgovaralo novonastalim potrebama, kao ni *Zakon XII tablica*.¹⁸ Rimljani su na novonastale promjene reagovali genijalnošću i inovativnošću, a da pritom *Zakon XII tablica*, koji je pisan sredinom V vijeka p. n. e, formalno-pravno nikad nije ostao van snage.

Godine 242. p. n. e je uvedena titula *praetor peregrinus*¹⁹, koji je bio zadužen za pravne sporove između rimskih građana i stranaca, kao i između stranaca međusobno.²⁰ Time je i ozvaničena rimska ekspanzionistička politika, jer je Rimski republikanizam sve više dolazila u kontakt sa drugim narodima. Rimljani su u najvećem broju slučajeva nastojali da određena plemena i „državice” drže u *vazalnom odnosu*, tako što će biti isključivo zavisni od Rima i biti u *pravnom odnosu* isključivo sa Rimom. To je ona stara, dobro poznata, *divide et*

¹² *Ibid.* 286. *Ibid.*

¹³ *Ibid.* 183–184, 268–270. *Ibid.* 1–3.

¹⁴ *Ibid.* 183, 271–273. *Ibid.* 9–10.

¹⁵ C. Baldus, *Vestigia pacis, The Roman Peace Treaty: Structure or Event?* in: *Peace Treaties and International Law in European History from the late Middle Ages to World War One*, Cambridge University Press, 2004, 122.

¹⁶ O. Stanojević, *Rimsko Pravo*, 25. Izdanje, Dosije studio, Beograd, 2010, 127.

¹⁷ H. Hausmaninger, W. Selb, *Römisches Privatrecht*, Wien-Köln-Weimar, Böhlau Verlag, 8. Auflage, 1997, 58–69, 422–427.

¹⁸ *Ibid.* 46–55.

¹⁹ J. Rainer, *op. cit.*, 266.

²⁰ O. Stanojević, *op. cit.*, 50.

impera, koju su Rimljani primjenjivali u ovladavanju drugim narodima. Šta je onda značila ta maksima konkretno? U vremenu izrazite *regionalizacije* i *decentralizacije*, savezi državnica u vazalnom odnosu prema Rimu, nisu dozvoljavali saveze između geografski i kulturno-istorijski bliskih gradova-država i plemena, već je njima bilo dopušteno jedino da budu u savezu isključivo sa Rimskom republikom, gdje je *Senat*, kao vrhovni organ za rimsku spoljnu politiku, vodio glavnu riječ.²¹ Senat, kao vrhovna instanca u spoljnoj politici, štutio je interese svojih građana. Pod istim izgovorom zaštite interesa rimskih građana je i započinjao ratove protiv drugih naroda. Na početku rimskog ekspanzionizma nije bila artikulirana ideja da se stalno i intenzivno upravlja provincijama²². Samom *magistratu*, koji je dolazio u osvojene provincije, bila je dodijeljena „šaćica” ljudi koja mu je stajala na raspolaganju. Magistratu je bila dodijeljena funkcija očuvanja rimske prevlasti u vojnom smislu, kao i pravna djelatnost među rimskih građanima i zaštita njihovih, uglavnom ekonomskih, interesa. Upravnici provincija su birani iz uglednih rimskih porodica. To su u prvom redu bili nekadašnji *praetori*, *consules* ili *censores*. U provinciji su imali najveću moguću vlast, isti onaj *imperium*, koji su imali konzuli u Rimu.²³ Van granica provincije guverneri su bili ipak samo privatna lica. Zajedno sa guvernerom u provinciju je slat *quaestor*²⁴, koji se bavio finansijama i privrednim životom, kao i odabrana grupica senatora, koja je bila zadužena za vođenje diplomatije. Na početku rimskih osvajanja dobijanje na upravu provincije smatralo se obavezom, dok je nakon iskustava prvih provincijskih upravnika, naročito na Siciliji i Sardiniji, gdje je lokalno stanovništvo bilo žestoko izrabljivano, smatrano nagradom za minuli rad. Rimljani su na provincije gledali kao na rimske posjede, koji su predstavljali ogromne izvore prihoda. Čak i osnovna djelatnost ubiranja poreza od provincija bila je prepuštena društvima, koja su se organizovala u samom Rimu s ciljem ubiranja poreza. Naime, Rimaska republika je dala u zakup ubiranje poreza tim novoosnovanim društvima (*societates publicanorum*)²⁵, koji bi unaprijed obezbijedili određenu sumu novca i isplatili je Rimu, čime bi se Rim zadovoljio, dok su ti isti zelenaši ubirali direktno prihode od lokalnog stanovništva i sakupljenu razliku sebi zadržavali. Jedna rečenica Tita Livija najbolje prikazuje djelatnost *publikana*, gdje on na slikovit način objašnjava prirodu *publikana*, odnosno privrednika u ubiranju poreza:

„*Tamo gdje se pojave publikani, ili se javno pravo pretrvara u praznu frazu, ili saveznicima ne ostaje nimalo slobode*”²⁶

²¹ J. Rainer, *op. cit.*, 165–179.

²² H. Jolowicz, *op. cit.*, 66–71.

²³ Hausmaninger, Selb, *op. cit.*, 37–44.

²⁴ J. Rainer, *op. cit.*, 61–64.

²⁵ *Ibid.*, 62.

²⁶ Liv. 45.18.

Rim je prepuštao pokorenom stanovništvu lokalnu samoupravu. Samo šaćica gradova-država je stajala u prijateljskom odnosu sa Rimom, za to je naime bila potrebna odluka senata (*senatus consultum*) i unošenje u *registar prijatelja (amici)* ili *saveznika (socii)*.²⁷ Ako samim provincijama nije bila dodijeljena sloboda od tereta (*immunitas*), bili su u obavezi da plaćaju na godišnjem nivou dažbine (*tributa, stipendia*) Rimu i da se brinu o troškovima guvernera i njegovog osoblja.²⁸ Guverner je bio upravnik provincije, dolazio je iz redova najviših magistrata (*consul, praetor, censor*). Poticao je iz senatorsko-aristokratskog staleža. Upravnik provincije, guverner, na početku svog mandata izdavao je *edikt (lex provinciae)*, u kojem su bili naznačeni principi po kojima će se voditi tokom obavljanja dužnosti. Taj edikt se obično naslanjao na edikt njegovog prethodnika.²⁹

Tokom Punskih ratova i osvajanja Sicilije, Korzike i Sardinije, kao i današnje Španije, Rimljani su se suočili sa heterogenom grupom naroda, koji se nalazio na različitom stepenu kulture i vojne moći. Upravljanje provincijama direktno iz Rima nije bilo moguće, te je već rano prepoznata potreba da se u *provinciae* šalju guverneri, odnosno upravnici provincija.³⁰ Ako se radilo o naročito ratobornim plemenima i narodima, u provincije se slao konzul sa legijama, kako bi bio mobilniji u slučaju pobuna. Pošto je rastao broj provincija, rastao je i broj magistrata koji su bili poslani na upravljanje. Stoga je staro pravilo, tada još uvijek aktuelno u Rimu, još iz proglašenja *Republike 509. p. n. e.*, koje je ograničavalo vremenski opseg upravljanja na jednu godinu za konzule, a samim tim i u slučaju upravljanja provincijom, bilo prevaziđeno, ne odgovarajući „duhu” posla koji je obavljao dotični magistrat. Ti problem su rješavani tako što je odlukom senata (*senatum consultum*) prolongiran period upravljanja guvernera (*prorogatio imperii*). U takvim slučajevima, ne bi se više govorilo o konzulu ili pretoru, nego o *proconsulu* ili *propraetoru*. Isto pravilo je važilo i za obrnuti slučaj, kada je određeni magistrat započinjao period guvernerstva prije formalne odluke senata.³¹ U ovom trenutku je već bilo jasno da pravno ustrojstvo Rimske republike ne odgovara trenutnim potrebama rimske politike, jer je taj isti „Ustav” (*Zakon XII tablica*) i pravno ustrojstvo (*ius civile*), donijeto u periodu kada je Rim bio maleni *grad-država*, koji je svoju moć isključivo artikulisao u sukobima sa okolnim gradovima-državama u srcu Apeninskog poluostrva.³²

Nedostaci ovakvog sistema upravljanja provincijama su očigledni. Period od godinu dana upravljanja je sa jedne strane bio prekratak, dok

²⁷ J. Rainer, *op. cit.*, 139, 237.

²⁸ Liv. 45.18. Appian, *The Foreign Wars*, Book 10, The Illyrian Wars. *Loeb Classical Library*, Vol II, Books 8.2–12, Harvard University Press, 1912 Mommson, 1902, 12–13.

²⁹ H. Jolowicz, *op. cit.*, 70, 99.

³⁰ *Ibid.*, 364.

³¹ J. Rainer, *op. cit.*, 58, 174–177.

³² Hausmaninger, Selb, 1997, 46–55.

je sa druge strane njegovo produženje odlukom senata otvaralo put samovolji guvernera i razvijanju autokratskog načina vladanja koji je podrivao republikanske temelje rimske države. Takve autokratske tendencije nisu bile prisutne samo prilikom upravljanja kolonijama, već i u samom Rimu od vremena Sulle početkom prvog vijeka prije nove ere.³³

U II vijeku prije Hrista razvio se pravni mehanizam, koji je pokušao da obuzda samovolju magistrata i njihovo zelenaško upravljanje provincijama. Radilo se o instituciji ponovljenog procesa (*leges repetundarum*), koji je predstavljao kontrolu upravljanja magistrata. Ovaj „ponovljeni proces” se razvio kao mehanizam zaštite lokalnog stanovništva od koruptivnih radnji guvernera. Lokalno stanovništvo je moglo podići žalbu nakon isteka mandata guvernera. Ta žalba se zvala *actio de repetundis*, izvedeno od „tražiti natrag”, naime povraćaj pravno neosnovanog oduzimanja određene stvari. Obrazovana je specijalna komisija, čiji su članovi najprije bili iz senatorske aristokratije (stare aristokratije), a nedugo potom naslijedili su ih članovi viteškog sloja (*equites ordo*), nove aristokratije, koja je svoju moć zasnivala na kapitalu, za razliku od stare aristokratije, koja je bila *latifundijskog* tipa.³⁴

„Ponovljeni proces” je jedan od prvih procesa za koje se izdavala unaprijed utvrđena lista sudija, nalik na današnje utvrđivanje nadležnosti konkretnih sudija za narednu godinu. Iz liste sudija je obrazovan *consilium*, uz pomoć tužioca i tuženog. Na čelu ovog procesa je stajao *praetor peregrinus*, vrhovna pravna instanca između stranaca i Rimljana.³⁵

Prvi takav zabilježeni proces se odigrao u rimskoj Hispaniji 171. g. p. n. e, gdje su *socii* na Iberijskom poluostrvu, uz dozvolu Senata, tužili u civilnom procesu upravnika provincije.³⁶ Stalni sud (*quaestio de repetundis*) za korupcionaške afere guvernera je osnovan tek 149. godine p. n. e, kada je na snagu stupio *lex Calpurnia repetundarum*, razvijajući se dalje kroz *lex Acilia repetundarum* iz 123/122. p. n. e.³⁷ Kazna za iznuđenu stvar iznosila je duplu vrijednost stvari. Za vrijeme Sule kazna je još dodatno zaoštrena. „Ponovljeni postupak” je bio vrsta kriminalnog procesa protiv politički nepodobnih. Odražavao je sukob optimata i populara, kao i senatorskog i viteškog staleža. Nije spriječio samovolju guvernera. Odvijao se ispred senata ili ispred cara/imperatora, zavisno od toga o kakvoj se provinciji radilo (senatorskoj ili imperatorskoj, podjela koja je bitna od vremena uspostavljanja prinipata 27. godine p. n. e), kao i koji je službenik bio uključen u sumnjivu radnju. Zakonom je bilo propisano da se *Leges repetundarum* ponavlja dva puta, jer se radilo o naročito bitnom

³³ J. Rainer, *op. cit.*, 165–169.

³⁴ O. Stanojević, *op. cit.*, 59–60. J. Bleicken, *Lex publica. Gesetz und Recht in der römischen Republik*, De Gruyter, Berlin 1975, 401–402. W. Kunkel, M. Schermaier, *Römische Rechtsgeschichte*, Böhlau Verlag Köln- Weimar — Wien, Auflage 14, 2005, 57.

³⁵ Hausmaninger, Selb, *op. cit.*, 72. Kunkel, Schermaier, *op. cit.*, 57.

³⁶ Liv. 45.18.4.

³⁷ J. Bleicken, *op. cit.*, 401–402.

postupku, koji je imao za predmet političku i privrednu egzistenciju magistrata upravnika provincije.³⁸

Institucija ponovljenog procesa donijela je određenu pravnu sigurnost, međutim, njen realan efekat se ipak pretvorio u borbu za prevlast između nove i stare aristokratije. U izrazito rijetkim slučajevima je dolazilo do optuživanja za korupciju, jer je nobilitet skoro uvijek stajao na strani upravnika/guvernera, koji je i dolazio iz njihovog staleža.

2. Osnivanje provincije *Illyricum* i kontroverze koje je prate

Datum formiranja rimske provincije *Illyricum* je predmet spora. Provincija *Illyricum* je prema piscu, historičaru i senatoru *Velleius Paterculusu* obuhvatala Dalmaciju i Panoniju, gdje je Gaius Vibius Postumus bio vojni komandant, odnosno guverner Dalmacije, devete godine nakon Hrista.³⁹ *Publius Cornelius Dolabella* je bio postavljen za guvernera *Illyricuma* malo prije smrti Avgusta.⁴⁰ Transkript spomenika koji je podignut ovom guverneru u Epidaurumu, današnjem Cavtatu, ukazuje da su spomenik podigli gradovi Gornjeg Ilirika, za postojanje Donjeg Ilirika i dalje nisu pronađeni dokazi. Gornji Ilirik je bio Dalmacija, a Donji Ilirik Panonija. Radilo se o dva odvojena regiona. Gornji Ilirik, pokrajina u kojoj je je guverner boravio u Saloni, nedaleko od današnjeg Splita, govori o postojanju ove provincije.⁴¹ Donji Ilirik, koji je obuhvatao već pomenutu Panoniju, bio je pod upravom vojnog komandanta, koji je imao na raspoloženju tri legije a ujedno je obavljao administrativne funkcije, nalik namjesniku.⁴² Apostol Pavle u poslanici i obraćanju Rimljanima 15: 19 govori o *Illyricumu* kao najzapadnijem mjestu njegovog putovanja. Ne može se sa sigurnošću utvrditi datum podjele *Illyricuma* na Dalmaciju i Panoniju. Mađarski historičar i arheolog *Péter Kovács* smatra, na osnovu epigrafskog dokaza statue Nerona, koja je nastala između 54. i 68. godine, koja je napravljena od veterana legije stacioniranog u Panoniji, da je za vrijeme imperatora Nerona Panonija bila posebna upravna jedinica.⁴³ *Šašel-Kos* sa druge strane govori da je za vrije-

³⁸ Kunkel, Schermaier, *op. cit.*, 57.

³⁹ Velleius Paterculus, *Historia Romana* (translation Marion Giebel) Stuttgart, 1992, 279.

⁴⁰ S. Mitchell, The Administration of Roman Asia from 133 BC do AD 250 in: Eck, W. (ed.), *Lokale Autonomie und römische Ordnungsmacht in den kaiserzeitlichen Provinzen vom 1. bis 3. Jahrhundert* (= Schriften des Historischen Kollegs Kolloquien 42). München 1999, 18.

⁴¹ T. Mommsen, *Römische Kaisergeschichte*, Nach dem Vorlesungs-Mitschriften von Sebastian und Paul Hensel 1882/1886, Verlag C. H. Beck, München, 1902, 123–124./ Džino, *op. cit.*, 3–4.

⁴² *Ibid.*, 124.

⁴³ Peter Kovacs (Ed.): *Tiberius in Illyricum. Contributions to the History of the Danubian Provinces unted Tiberius' reign (14–37AD)*, Budapest, 2017, 103–121.

me vladavine *Claudiusa* (43–51. nove ere) na osnovu vojne diplome, koja je napravljena na bronzi, iz koje se evidentiralo časnno istupanje *auxilia* iz službe, datirano u 61. godini poslije Hrista, da su određene jedinice auksilara iz panonskog dijela bile stacionarane u *Illyricumu*, što govori o tome da do tog momenta i dalje nije došlo do podjele provincije.⁴⁴ Šašel-Kos smatra da je do konačne podjele *Illyricuma* došlo tek za vrijeme vladavine cara *Vespazijana* (69–79. g.).⁴⁵

Jasno je utvrđena činjenica da je *Gaius Iulius Caesar* dobio 59. godine p. n. e na upravu Galiju i *Illyricum*, ali protiv tvrdnje da je iste godine i organizovana provincija *Illyricum*, koju iznose *Mommsen*, *Zumpt*, *Marquardt* govori činjenica da je Iliriji tek naknadno dodijeljen guverner.⁴⁶ Najvjerojatnije da je tek 59. p. n. e kroz *lex Vatinu* Ilirija bila pripojena Galiji. *Zumpt* navodi da je kroz *lex Vatiina* Ilirija bila odvojena od Makedonije i pripojena Galiji.⁴⁷ O samostalnosti *Illyricuma* ukazuju poruke razmijenjene između Cezara i Pompeja prije izbijanja građanskog rata. *Zumpt* navod, da je do 59. g. p. n. e Ilirija bila pripojena Makedoniji, jer je prema njegovom obrazloženju potpadala pod vlast/*imperiuma* makedonskog prokonzula. Ovaj stav je ipak pobijen od *Mommsena* u *C. I. L. III s. 279*, gdje je i obrazložio da je za svaku provinciju bio postavljen prokonzul, koji je upravljao tom oblašću, dalje navodeći da je za godinu 135. p. n. e u Makedoniji dužnost pretora obavljao M. Cosconiusa, dok u Iliriji navodi konzula Serv. Fulviusa, dalje za godine 78- 76. p. n. e guverner Makedonije je bio prokonzul Appius Claudius, dok je za Iliriju bio prokonzul C. Cosconius.⁴⁸

Nakon tri ilirska rata od 229. do 169. godine prije Hrista, *Gustav Zippel* navodi dokaze da su Rimljani rat protiv Delmata/Dalmata i Ardijeja iz 135 g. p. n. e vodili iz već potčinjene Ilirije, a oba puta je konzul bio glavnokomandujući. Mogućom se čini i premisa da je tokom ratova 129. i 119. g. p. n. e protiv Japuda i Segestanera došlo do spajanja Galije i *Illyricuma* radi lakšeg vođenja ratova. Samim tim je i logična premisa da je 118. g. p. n. e došlo do stvaranja samostalne provincije *Illyricuma*.⁴⁹ U svojoj knjizi „*Römisches Staatsrecht*” Theodor Mommsen još jednom baca sumnju na gore navedenu tvrdnju Gustava Zippela. Sulina reforma početkom prvog vijeka prije Hrista navodi deset upravnika provincija i to: dvojica za Španiju (Hispaniju), dvojica za Galiju, po jedan za Galiju, Sardiniju, Siciliju, Afriku, Makedoniju, Aziju i Ciliciju.⁵⁰

⁴⁴ M. Šašel-Kos, „*Pannonia or Lower Illyricum?*” *Tyche*, Band 25, 2010, 123–130. H. Jolowicz, *op. cit.*, 322.

⁴⁵ *Ibid.*, 123–130. T. Mommsen (1902), 211–213.

⁴⁶ G. Zippel, *Die römische Herrschaft in Illyrien bis auf Augustus*. D. G. Teubner, Leipzig 1877, 180–189. Mommsen (1902), 211–213.

⁴⁷ J. Rainer, *op. cit.*, 171–174.

⁴⁸ G. Zippel, *op. cit.*, 180–189./ *CIL*, sv III, 279.

⁴⁹ *Ibid.*, 180–189.

⁵⁰ T. Mommsen, *Römisches Staatsrecht*, Leipzig, 3. Auflage 1871–1888, 182.

3. Pravni položaj Ilira

Rimljani dolaze u dodir sa Ilirima najkasnije od 229. g. p. n. e. Tokom narednog perioda ratuju dugo i uporno sa njima.⁵¹ Rimljani i Iliri su vodili najmanje tri velika, zabilježena rata, od 229. do 167. g. p. n. e, kada je prostor Ilirije, senatskom odlukom (*senatus consultum*), postao *protektorat*.⁵²

Protektorat se sastojao iz tri dijela:

1. *Oblast Labeata* (istoimenog plemena ilirskog porijekla) oko regiona Skadarskog jezera,

2. *Dio Boke Kotorske i Crnogorskog primorja i*

3. *Južni dio oko prostora Makedonije*.⁵³

Pokoravanje Ilirije nije bio završen proces, jer su druga plemena, uključujući Ardijeje, otišla sjeverno u unutrašnjost i dalje vodila ratove protiv Rimljana. Osnivanjem *protektorata Ilirija, odlukom senata (senatus consultum)*, vrhovnog rimskog organa za spoljnu politiku, Iliri su (p) ostali slobodni i *immunes* (oslobođeni poreza). Ostalima je porez bio smanjen na polovinu (*veciigal*). Nakon poraza Ardijeja, teritorija protektorata se proširila dodatno.

Prije formalnog proglašenja provincije (koji god datum uzmemo za valjan) postojala su tri sudska okruga (*conventus iurdicus*),⁵⁴ nazvana po najvećim gradovima:

A) *Scardonitanus* (Škradin) je bio sjeverni kovent, kojem su pripadali Japodi i 14 *liburnskih civitatesa*

B) *Salonitanus*⁵⁵ (kod Splita) je bio srednji konvent u kojem su živjeli Dalmati, Sardati, Deuri, Dicioni i Mezeji, brojao je 5 *civitatesa* i 927 *dekurija*, kao i *južni convent*

C) *Naronitanus* (pored Metkovića), koji je bio podijeljen u 13 *civitates peregrinae* (među kojima su Ardijejci, Desidijati, Deretini, Deremisti, Dindari, Dokleati, Glindicioni, Merkumani, Naresi, Sikuloti) i 540 *decuriae*.⁵⁶

Upravna vlast guvernera protektorata je bila ograničena na priobalni dio regije, odnosno na navedena tri regiona. Distrikti u unutrašnjosti provincije imali su svoje posebne guvernere, u formi *praefecti civitatum civitatesa*.⁵⁷ Panonija, kao buduća nezavisna pokrajina, brojala je 14 *civitatesa*. Na njenom čelu se nalazio prefekt Panonije, koji je ujedno bio i upravnik.⁵⁸

⁵¹ N. A. Maškin, *Istorija Starog Rima*, 10. Izdanje, Beograd, 2005, 134–135.

⁵² T. Mommsen (1902), 211–213.

⁵³ G. Zippel, *op. cit.*, 180–189.

⁵⁴ J. Wilkes, *The Illyrians*. Blackwell, Cambridge (Mass.), 1992, 160. H. Jolowicz, 1932, 412, 462.

⁵⁵ T. Mommsen (1902), 123.

⁵⁶ J. Wilkes, *op. cit.*, 160.

⁵⁷ Appian, *The Foreign Wars*, Book 10, *The Illyrian Wars*; *Loeb Classical Library*, Vol II, Books 8.2–12, Harvard University Press, 1912/ T. Mommsen (1902), 102–103.

⁵⁸ T. Mommsen (1902) 123.

Ilirski prostor je bio naročito bitan za Rimljane iz geostrateških razloga, ali i zbog ogromnog rudnog bogatstva.

Nakon stupanja na vlast *Octaviana Augustusa* 27. g. p. n. e, došlo je do teritorijalne reorganizacije carstva i uvođenja principata.⁵⁹ Provincija *Illyricum* je bila senatorska provincija od njenog uspostavljanja od strane *Octaviana Augustusa* (27–11. g. p. n. e, ovu ćemo godinu uzeti za valjanu), nakon toga postaje carska/imperatorska provincija sve do *Marcusa Aureliusa*, da bi na kraju opet bila prepuštena senatorskim legatima.

Dugotrajna carska/imperatorska uprava je omogućila razvitak i stabilnost.⁶⁰

„Istorija Boke i bokeljskog pomorstva gotovo se podudaraju. Bokelji plove oduvijek, još od vremena kad su ovdje živjeli i plovili Iliri ratujući, uglavnom, na moru. Jedno od ilirskih plemena, Ardijeji, bili su čuveni pomorci i još čuveniji, štaviše, ozgloglašeni pirati na Jadranu. Može se zamisliti kako su se tadašnji Bokelji osjećali kad su im u trećem vijeku prije nove ere pobjednički Rimljani nametnuli mir pod nezamislivo teškim uslovima: nisu smjeli da se otisnu na more sa više od dva broda i to nenaoružana! Kad su Rimljani i konačno osvojili Boku, u Risnu, tadašnjem glavnom gradu Boke, postavili su svog guvernera i počeli da preko Jadrana ovamo preseljavaju svoje građane, vojne veterane, čak i oslobođene robove. Zauzvrat, Bokeljima su obezbijedili rimsko građansko pravo (*oppidum civium Romanorum*).”⁶¹

Prema široko prihvaćenoj verziji, tek je *Octavian Augustus* 27. g. p. n. e formalno osnovao ovu provinciju i priključio je njegovom iste godine formiranom principatu (*Gustav Zippel* formiranje provincije smješta u 118 g. p. n. e, dok *Mommsen* smatra da je provincija oformljena negdje poslije vremena vladavine diktatora Sule).⁶² Provincija *Illyricum* je obuhvatala veći dio Balkanskog poluostrva i u takvom jedinstvenom formatu je trajala do 69/79. g. p. n. e kada ju je car *Vespazijan* podijelio na dva dijela: *Panoniju* i *Dalmaciju*, gdje su rijeke Sava i Kupa bile granice.⁶³ *Histria* — današnja Istra, pripojena je direktno rimskom principatu (kraljevini, monarhiji), predstavljajući *ager publicus* Rima, direktan posjed grada Rima. Zatim je 59. g. p. n. e donijet *Lex Vatinia de imperio Caesaris*, po kome je ova provincija, zajedno sa provincijom *Gallia Cisalpina* dodijeljena *Gaiusu Iulisu Ceasearu* na upravljanje. Od tada se takođe može datirati „žvot” rimske provincije *Illyricum*. Ipak, najkasnije nakon Oktavijanovih

⁵⁹ Appian, *The Foreign Wars*, Book 10, *The Illyrian Wars*; *Loeb Classical Library*, Vol II, Books 8.2–12, Harvard University Press, 1912/ T. Mommsen (1902), 102–103.

⁶⁰ Eck (ed.), *op. cit.*, 167–185.

⁶¹ S. Stojković, *Mediteranska zagonetka*, Nolit, Beograd, 2008, 504.

⁶² G. Zippel, *op. cit.*, 180–189./ T. Mommsen (1902), 102–103./ Šašel-Kos, *op. cit.*, 123–130.

⁶³ Šašel-Kos, *op. cit.*, 123–130.

ratova i 27. g. p. n. e, možemo pričati o rimskoj provinciji, jer je tada postavljen pretor koji će upravljati ovom provincijom.⁶⁴

Prvobitno je provincija spadala u red senatorskih provincija, sve do ilirskih ustanaka, koji su natjerali Oktavijana Augusta da je ipak uvrsti u red imperatorskih provincija, gdje je dobio ovlaštenja da šalje magistrat. Ilirska provincija je ušla u red *imperatorskih provincija 11. g. p. n. e.*⁶⁵ Guverner je bio *Publius Cornelius Dolabella*.⁶⁶

Nakon panonskog rata (*Bellum Pannonicum*) na kraju stare ere, vlast Rimljana se konsolidovala na kratko. Nakon Batonovog ustanaka početkom nove ere, dolazi do ponovnog rata na području današnje Panonije. Ustanak je mukotrпно ugušen.⁶⁷ Jedna grupa autora ovdje smješta prvu podjelu Illyricum provincije na *Illyricum Superius* i *Illyricum Inferius* (Gornju i Donju Iliriju). Drugi autori upravnu podjelu provincije smještaju pak nešto docnije, tačnije za vrijeme vladavine cara *Tiberiusa* između 25. i 30. nove ere, među kojima je i poznati arheolog i numizmatičar *Jenő Fitz*.⁶⁸ Metodom *divide et impera*, rimske vlasti stvarale su osjećaj regionalne pripadnosti kod djeleova ilirskog naroda, stvarajući time i buduće saveznike Rima. Ovakva metoda se pokazala naročito efikasnom, jer u narednom periodu Rimljani na Balkanskom poluostvrju učvršćuju svoju vlast. Tokom vladavine cara *Titus Flavius Vespasianiusa* nastaju formalno-pravno dvije provincije, *Panonija* i *Dalmacija*, od kojih nijedna u svom nazivu nema ime Ilira.⁶⁹ Uz manje ili više promjena, ova upravna organizacija će se zadržati sve do cara *Gaius Aurelius Valerius Diocletianusa*, kada će nastati nova administrativna podjela u čitavom carstvu.⁷⁰

Paralelno sa upravnim institucijama provincije, postojale su i upravne organizacione strukture koje su bile prisutne i na Apeninskom poluostvrju. Na važnim trgovačkim mjestima, koja su bila naseljena grčkim kolonizatorima, kao i dolaskom magistrata, senatora i publikana (zaduženi za prikupljanje poreza), formirala se upravna organizacija *municipiae* (samoupravne lokalne gradske jedinice) i *coloniae* (manji stepen autonomije, lošiji status nego municipije, predstavljali su italska naselja).⁷¹

Proces sticanja *civitas Romae* je bio dugotrajan. Početkom principata dolazi do dodjeljivanja rimskog građanstva, koje se najviše dijelilo

⁶⁴ J. Rainer, *op. cit.*, 63, 89, 171–174, 262.

⁶⁵ *Ibid*, 263–267. T. Mommsen (1902), 102–103.

⁶⁶ Mitchell in: Eck (ed.), *op. cit.*, 18. Karlović, Milotić, Petrak, *op. cit.*, 4.

⁶⁷ T. Mommsen (1902), 125–130. Karlović, Milotić, Petrak, *op. cit.*, 4. Džino, *op. cit.*, 3–6.

⁶⁸ J. Fitz, *Probleme der Zweiteilung Illyricums*, in: Alba Regia. *Annales Musei Stephani Regis*, Band XXIX, 2000, 65–73. D. Džino, The Division of Illyricum in Tiberian Era: Long Term Significance, in: Peter Kovacs (Ed.): *Tiberius in Illyricum. Contributions to the History of the Danubian Provinces united Tiberius' reign (14–37AD)*, Budapest, 2017, 41–56.

⁶⁹ T. Mommsen (1902), 123–124. Karlović, Milotić, Petrak, *op. cit.*, 9–10.

⁷⁰ D. Džino, *Illyricum in Roman Politics, 229BC–AD68*. Cambridge University Press, 2010, 159–162.

⁷¹ J. Rainer, *op. cit.*, 183–184, 268–286.

na prostoru današnje Dalmacije i Istre. Trend dodjeljivanja građanstva se nastavio sa *Flavijevcima*, *Trajanom* i *Hadrijanom*, dok je u potpunosti zaokružen sa *Constitutio Antoniniana* 212. n. e.⁷² Nakon ovog akta, na osnovu kog je svim slobodnim ljudima carstva dodijeljen status rimskog građanstva, kao i nakon zbacivanja *dinastije Severa* 235. g. n. e, postavljeni su temelji za stupanje na snagu jakog vojno-aristokratskog kadra na prostoru provincije *Illyricum*. Naredni period (235–284) će obilježiti učestalo smjenjivanje vojnih komandanta, koji su mahom bili sa prostora *Illyricuma*. Situacija će donekle biti smirena pojavom Dioklecijana i njegovim kratkotrajnim uspjehom tetrahije i pokušajem državne i poreske reforme.

Broj *privilegovanih gradova*/opština je na početku nove ere bio oko *šezdeset* u *Dalmaciji* (najviše u odnosu na druge djelove provincije). U *Raciji* je iznosio tri ili četiri, u *Noricumu* devet, dok je u *Pannoniji* bilo dvadeset pet privilegovanih gradova/opština, u *Moeziji Superior* i *Inferior* oko dvadeset pet (uključujući grčke polise), dok je u *Trakiji* bilo oko deset privilegovanih gradova.⁷³

Proces urbanizacije je bio najizraženiji u primorskim gradovima na *Jadranskom moru*, dok je u unutrašnjosti započeo, odnosno dostigao maksimum, tek sa *Trajanom* u *II vijeku nove ere*.

Pravni status (privilegovani položaj) je bio znatno bolji nego u *galsko-germanskom dijelu*, dok je sa druge strane u *Hispaniji* proces romanizacije i urbanizacije bio znatno prisutniji, tamo je mreža gradova obuhvatala oko trista-četristo municipija i kolonija, dobro poređanih najvećim dijelom uz *morsku obalu*, ali takođe i u unutrašnjosti *Iberijskog poluostrva*. *Rimska ekspanzionistička i imperijalna politika* je pratila šablon da se prilikom osnivanja provincija uzimaju u obzir *kulturološke i etničke sličnosti naroda*.⁷⁴

„*Angesichts dieser Vielfalt dürfte es kaum plausibel erscheinen, dass hinter der Ausdehnung des Begriffs 'Illyricum' bis zu jener breiten Bedeutung, die uns bei Appian und Dio begegnet, mehr stecken könnte als die Reflexion auf den rein administrativen Akt der Einführung einer einheitlichen Zollverwaltung für die donauländischen und nordbalkanischen Provinzen. Für eine solche Annahme könnte aber folgende Überlegung sprechen: Andere Zollbezirke des Reiches, diejenigen der gallisch-germanischen und westalpinen Provinzen, Hispaniens, Nordafrikas, Kleinasiens, Syriens mit Iudaea und Ägyptens jeweils eine Region umfassten, stellten nicht nur zolltechnisch, sondern auch wirtschaftlich — und darüber hinaus weitgehend auch kulturell — mehr oder weniger eine Einheit dar*“.⁷⁵ *Alföldy* nam u citiranom dijelu govori da provincija *Ilirik* nije predstavljala samo administrativnu regiju, već da je imala šire značenje od poreske i ekonomske zajednice, da je ona zapravo činila *kulturološku i etničku zajednicu*.

⁷² *Ibid*, 282. O. Stanojević, *op. cit*, 59–61.

⁷³ G. Zippel, *op. cit*, 180–189. Eck (ed.), 1998, 167–185. J. Wilkes, *op. cit*, 160.

⁷⁴ *Ibid*, 180–189.

⁷⁵ Alföldy in: Urso G. (ed.), 2004, 207- 220.

U prilog ekonomskom jedinstvu regiona govori i podatak da je ilirski poreski okrug imao jedinstvenu stopu poreza u visini od 12,5 % (*octava*).

Alföldi iznosi tezu o *zajedničkom osjećaju identiteta* koji se razvio i utemeljio za vrijeme principata. Naime, pored ekonomske i poreske zajednice, za ovo vrijeme se razvio i osjećaj pripadnosti Iliriku, kao rimskoj provinciji, čija je moć ležala u vojnoj snazi. Već krajem *drugog vijeka* javljaju se uticajni ljudi u životu principata/carstva sa područja Ilirika. Nakon građanskih ratova za vrijeme *Septimusa Severusa*, dolaze i carevi (vojni komandanti) od Decijusa pa nadalje. Od Decijusa se i kuje novac, koji veliča rod Ilira, a vojnici u istočnim provincijama dobijaju počasno ime Illyriciani. Sve je to, tokom vijekova prepletanja rimske i ilirske kulture, dovelo do stvaranja jednog kulturnog „hibrida”, koji nije bio zabilježen u drugim provincijama, stvaranja *ilirskog romejstva*, koje je bilo jako popularno u *trećem vijeku*.⁷⁶

Vojnu i civilnu vlast u *provinciji* je obavljao *carski namjesnik*, sa titulom zamjenik ili izaslanik (*carski legat*), koji je stajao u rangu konzula. Njegov *imperium* se izvodio iz imperijuma samog princepsa, zato ima i naziv carski legat, izvedena vlast/imperijum od vlasti/imperijuma cara/imperatora. Od 9. do 305. godine je Ilirijom vladao više od 50 carskih legata. Carski legat se bavio pitanjima organizacije uprave, javne sigurnosti i izgradnje komunikacijskih mreža.⁷⁷

Najznačajniji gradovi Ilirske provincije su bili: *Acruvium* (Kotor), *Asphaltos* (Split), *Asseria* (Zadar), *Bona* (Blagaj), *Corcyra* (Korčula), *Diluntum* (Stolac), *Domavia* (Srebrenica), *Dulcinium* (Ulcinj), *Dyyrachium* (Drač), *Delminium* (Duvno), *Epidaurus* (Cavtat), *Iader* (Zadar), *Vssa* ili *Cissa* (Vis), *Narona* (Metković), *Pharus* (Stari Grad na Hvaru), *Rhizinium* (Risan), *Raetinium* (Bihać), *Salona*⁷⁸ (Solin, kod Splita, ujedno i sjedište guvernera provincije), *Senia* (Senj, vojna luka), *Tarsatica* (Trsat), *Tragurium* (Trogir).⁷⁹

4. Dioklecijanova reforma

Nakon dolaska *Gaiusa Aureliusa Valeriusa Diocletianusa* na vlast (284. g. n. e), došlo je do promjene administrativne strukture Rimskog carstva. Tad je bilo već uveliko jasno, da je carstvo preogromno da bi jedan čovjek mogao njime samostalno upravljati. Dioklecijan je pokušao sa reformom na tom polju, koja nije dala dugotrajne rezultate. Sistem koji je on osmislio bila je *tetrarhija*, predviđao je vladavinu četvorice: dva *Augustii* (Dioklecijan i Maximian), kao i dva mlada *Caesara* (Constantius Chlorus i Galerius). Tetrarhija je predviđala sledeći sistem vladavine: dva (mlađa) Cezara nasleđuju (starije)

⁷⁶ *Ibid*, 207- 220.

⁷⁷ Mitchell in: Eck (ed.), 1999, 18. J. Bleicken, *op. cit*, 401–402.

⁷⁸ T. Mommsen (1902), 123.

⁷⁹ Šašel-Kos, *op. cit*, 123–130.

Auguste u tom dijelu carstva i preuzimaju vlast. Tetrarhija je nastala 293. godine.⁸⁰

Bila je ograničenog roka, jer je dolazilo do konflikata prilikom odabira nasljednika. Carstvo je 293. g. bilo podijeljeno na četiri dijela (tetrarhija). Na početku se radilo o direktnom upravljanju od strane imperatora i njegovog suvladaoca, a ne o uspostavljanju trajnih administrativnih jedinica. Tek od 347. godine nakon Hrista možemo pričati o stalnim prefekturama, sa podjelom na *diocese* i *provincije*. *Tetrarh* (grč. τετραρχης) je grčka riječ koja označava jednog od četiri carska vladara unutar tetrarhije, odnosno četvorovlašće. Carstvo je 347. godine bilo podijeljeno na 4 pretorijanske/pretorske prefektore (*praefectura praetorio*), na čijem se čelu nalazio pretorijanski prefekt (*Galijska, Italijanska i Afrička, Orijentalna i Ilirijanska*). Manja upravna jedinica bila je *diocesa/biskupija*.⁸¹ Njihov broj je na početku bio *dvanaest*, da bi se tokom vladavine Konstantina povećao na *četрнаest*. Najnižu upravnu jedinicu su činile *provincije*, čiji je broj takođe varirao, od *devedeset osam* do *sto dvadeset*.⁸² Ilirska pretorijanska/pretorska prefektura je obuhvatala čitavo Balkansko poluostrvo, izuzimajući mali dio Trakije. Unutar ove pretorijanske/pretorske prefektore postojale su 3 dijeceze: Panonija, Dakija i Makedonija. Ilirska prefektura je obuhvatala i današnja grčka ostrva u Egejskom moru kao i ostrvo Krit, ali i dio Noricuma, koji se danas nalazi na prostoru Slovačke i Austrije. Glavni grad Ilirske prefektore je bio *Sirmium* (Sremska Mitrovica) do 379. godine, nakon toga Solun.⁸³

Literatura

1. G. Alföldy, Die illyrischen Provinzen Roms: Von der Vielfalt zur Einheit, in: Urso G. (ed.), *Dall'Adriatico al Danubio. L'Ilirico nell'età greca e romana*, Pisa 2004.
2. Appian, *Historia Romana, The Foreign Wars*, Book 10, The Illyrian Wars; Loeb Classical Library, Vol II, Books 8.2–12 (translation Horace White), Harvard University Press, 1912.
3. C. Baldus, *Vestigia pacis, The Roman Peace Treaty: Structure or Event?* in: *Peace Treaties and International Law in European History from the late Middle Ages to World War One*, Cambridge University Press, 2004.
4. J. Bleicken, *Lex publica. Gesetz und Recht in der römischen Republik*, De Gruyter, Berlin 1975.
5. Cassius Dio, *Historia Romana*, Vol 6, Books. 51–65; Loeb Classical Library (translation Earnest Cary) Loeb, 1989.
6. *Corpus inscriptionum latinarum (CIL). Consilio et auctoritate Academiae Litterarum Regiae Borussicae editum. 17 Bände in zahlreichen Teilbänden*, de Gruyter, Berlin, 1862.

⁸⁰ O. Stanojević, *op. cit.*, 75.

⁸¹ T. Mommsen (1902), 117–118.

⁸² Hausmaninger, Selb, *op. cit.*, 44.

⁸³ J. Bleicken, *op. cit.*, 401–402./ Šašel-Kos, *op. cit.*, 123–130./ Alföldy in: Urso G. (ed.), 2004, 207–220.

7. D. Dzino, *Illyricum in Roman Politics, 229BC–AD68*. Cambridge University Press, 2010.
8. D. Dzino, The formation of early imperial peregrine civitates in Dalmatia: (Re) constructing indigenous communities after the conquest, in: *The Edges of the Roman World*, Cambridge Scholars Publishing: Newcastle upon Tyne, M. A. Janković, V. D. Mihajlović and S. Babić (eds.), 2014.
9. D. Dzino, The Division of Illyricum in Tiberian Era: Long Term Significance, in: Peter Kovacs (Ed.): *Tiberius in Illyricum. Contributions to the History of the Danubian Provinces under Tiberius' reign (14–37AD)*, Budapest, 2017.
10. W. Eck, Provinz. Ihre Definition unter politisch-administrativem Aspekt, in: *Die Verwaltung des römischen Reiches in der Hohen Kaiserzeit*. Bd. 2. Reinhardt, Basel 1998.
11. C. Eilers, Local Government, Roman, in: Gagarin, Michael (ed.), *The Oxford Encyclopedia of Ancient Greece and Rome*, Oxford University Press, 2010.
12. J. Fitz, Probleme der Zweiteilung Illyricums, in: *Alba Regia. Annales Musei Stephani Regis*, Band XXIX, 2000.
13. M. Hassal, „Romans and Non-Romans”, in Wachter, J. (ed.), *The Roman World*, Vol. II, London & New York.
14. H. Hausmaninger, W. Selb, *Römisches Privatrecht*, Wien-Köln-Weimar, Böhlau Verlag, 8. Auflage, 1997.
15. John Briscoe (ed.), *Titi Livi Ab Urbe Condita. Libri XLI–XLV* (Stuttgart, 1986).
16. H. F. Jolowicz, *Historical introduction to the study of Roman Law*, Cambridge University Press, 1932.
17. Tomislav Karlović, Ivan Milotić, Marko Petrak, Andautonia. An Example of Local Self-Government in Pannonia, *Lex Localis — Journal of Local Self-Government*, 2015.
18. W. Kunkel, M. Schermaier, *Römische Rechtsgeschichte*, Böhlau Verlag Köln-Weimar — Wien, Auflage 14, 2005.
19. N. A Maškin, *Istorija Starog Rima*, 10. Izdanje, Beograd, 2005.
20. T. Mommsen, *Römisches Staatsrecht*, Leipzig, 3. Auflage 1871–1888.
21. T. Mommsen, *Römische Kaisergeschichte*, Nach dem Vorlesungs-Mitschriften von Sebastian und Paul Hensel 1882/1886, Verlag C. H. Beck, München, 1902.
22. J. M. Rainer, *Römisches Staatsrecht, Republik und Prinzipat*, Darmstadt, 2006.
23. O. Stanojević, *Rimsko Pravo*, 25. Izdanje, Dosije studio, Beograd, 2010.
24. S. Mitchell, The Administration of Roman Asia from 133 BC do AD 250 in: Eck, W. (ed.), *Lokale Autonomie und römische Ordnungsmacht in den kaiserzeitlichen Provinzen vom 1. bis 3. Jahrhundert* (= Schriften des Historischen Kollegs Kolloquien 42). München 1999.
25. S. Stojković, *Mediterranska zagonetka*, Nolit, Beograd, 2008.
26. Velleius Paterculus, *Historia Romana* (translation Marion Giebel) Stuttgart, 1992.
27. M. Šašel-Kos, „Pannonia or Lower Illyricum?” *Tyche*, Band 25, 2010.
28. J. J. Wilkes, *The Illyrians*. Blackwell, Cambridge (Mass.) 1992.
29. G. Zippel, *Die römische Herrschaft in Illyrien bis auf Augustus*. D. G. Teubner, Leipzig 1877.

ROMAN PROVINCE OF *ILLYRICUM* AND THE
LEGAL STATUS OF THE ILLYRIANS IN IT

The region of Illyria was a significant part of the wider Roman Republic and later Empire. The province was of great importance for the security of the Republic and Empire for geostrategic reasons, because the protection of the Adriatic Sea and the later capture of the Danube frontier created a „natural” defence from Barbarian invasion. The legal structure and framework of the region evolved under the influence of conflict between the Roman and local administrations already from the time of the protectorate, through to the introduction of three judicial districts on the Adriatic Sea, to the final establishment of Illyria (*Illyricum*) as a Roman province. While the Illyrian population was subjected to Roman imperial administration for centuries, it is possible to identify a kind of reverse influence of the province on the Empire itself, which has led some historians to refer to a kind of „Illyrian Romanism” especially from the third century AD, when several Illyrians took the imperial throne.

Key words: Illyrian province, Gaius Iulius Ceasar, Octavian Augustus, Tiberius, Vespasianus, division of Roman provinces, military aristocracy, privileges, free cities, autonomy

* Acknowledgement: I owe special thanks to Mag. Domagoj Nikolić, who deeply encouraged me to take a wider and more critical interest in our past. Finally, gratitude goes to the Faculty of Law, University of Vienna, primarily to my mentor Prof. DDr. José-Domingo Rodríguez Martín and Mag. Kyriaco Nikias for assisting with English translation.